

УДК 347.78

Ю. ЯКИМЕНКО,
магістрант спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля

СПОСОБИ ЗАХИСТУ АВТОРСЬКИХ ПРАВ

У статті досліджено поняття захисту авторських прав, з'ясовано шляхи його здійснення, а також визначено механізми здійснення правового захисту авторських прав в Україні.

Ключові слова: авторське право, захист авторських прав, порушення авторських прав, способи захисту авторських прав.

Постановка проблеми. Високий рівень латентності мають правопорушення у сфері авторського права. У результаті чого сповільнюється темп розвитку культури та науки, зменшуються надходження до бюджету, підривається потенціал держави. Від вирішення цього питання залежить збереження інтелектуального капіталу України та підвищення її авторитету на міжнародному рівні. Розвиток науки та культури також можливий за наявності ефективного захисту прав інтелектуальної власності. Проте у нашій країні стан боротьби зі злочинами у сфері авторського права не відповідає вимогам сьогодення.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Різні способи захисту авторського права висвітлювались у працях Т.М. Вахоневої, А.С. Гаркави, В.І. Борисової, І.В. Зайцевої-Калаур, Т.В. Рудник, О. Штефан та ін. Однак на сьогодні не вистачає комплексних досліджень з правових способів захисту авторських прав.

Метою цієї статті є здійснення теоретичного комплексного дослідження способів захисту авторського права, їхніх видів та особливостей.

Виклад основного матеріалу. Внаслідок порушення авторського права у особи, яка є його власником, виникає право на захист. При реалізації права на захист заінтересована особа в межах, встановлених законом, самостійно обирає форми, засоби та способи, за допомогою яких вона прагне захистити свої порушені права [11, с. 41].

Задля того, аби зрозуміти правову природу способів захисту авторських прав, необхідно дати визначення поняттю «захист». Так, науковець О.П. Сергеев під захистом авторського права розуміє сукупність заходів, спрямованих на відновлення або визнання авторського права і захист інтересів їх правовласників при порушенні або оскарженні [10]. Способи захисту мають бути закріплені як матеріально-правові вимоги, міри примусового впливу, за допомогою яких здійснюється відновлення (визнання) порушених прав (інтересів) та вплив на правопорушника [12, с. 10–11].

Захист пов'язується з діяльністю, що здійснюється у випадку порушення суб'єктивних прав (наприклад, судовий захист). Він передбачає заходи з відновлення порушеного права (наприклад, відміна або призупинення незаконних дій тощо) [8].

На нашу думку, захист – це сукупність заходів, які спрямовані на визнання та відновлення прав, а також на припинення порушень прав. Ці заходи можуть застосовуватися як правомочною особою чи компетентним органом самостійно, так і за зверненням правомочної особи.

Згідно зі сталою правовою доктриною виділяють дві основні форми захисту авторських прав:

а) юрисдикційну, тобто забезпечену за допомогою державних органів, у тому числі судів (остання поділяється, відповідно, на сферу кримінального та цивільного судочинства й провадження у справах про адміністративні правопорушення у сфері авторських прав) [12, с. 12].

Згідно зі ст. 51 Закону України «Про авторське право і суміжні права» захист особистих немайнових і майнових прав суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав здійснюється в порядку, встановленому адміністративним, цивільним і кримінальним законодавством [4];

б) неюрисдикційну, що охоплює собою дії громадян і організацій із захисту авторських прав, здійснювані ними самостійно, без звернення до державних або інших компетентних органів [12, с. 12].

Згідно зі ст. 19 Цивільного кодексу України самозахистом є застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства [3].

Способи самозахисту мають відповідати змісту права, що порушене; характеру дій, якими воно порушене, а також наслідкам, що спричинені цим порушенням. Суб'єкт авторського права або суміжних прав, чиї права порушені, може сам обирати способи самозахисту, або ці способи самозахисту можуть встановлюватися договором. Наприклад, важливим способом забезпечення захисту прав є переговори між суб'єктом авторського права або суміжних прав і особою, яка є передбачуваним порушником цих прав, під час яких можна переконати порушника припинити порушення прав та укласти договір на правомірне використання об'єкта авторського права або суміжних прав. Переговори та компроміс у багатьох випадках продуктивніші, ніж розгляд у суді або інших компетентних органах [6, с. 42].

Найбільш практичне значення мають, звичайно, юрисдикційні форми захисту – позови до судів (загальної юрисдикції й господарських та адміністративних), адміністративна відповідальність, кримінальне переслідування порушників авторських прав. Судовий захист здійснюється в Україні на загальних принципах судочинства [12, с. 12].

Юрисдикційна форма захисту права інтелектуальної власності здійснюється окремими способами: цивільно-правовим, кримінально-правовим і адміністративно-правовим [5, с. 29].

Крім того, цивільно-правовий спосіб, у свою чергу, включає в себе загальні і спеціальні засоби.

Проте, з нашої точки зору, жоден із загальних засобів захисту не може застосовуватися до всіх без винятку цивільних прав, зокрема авторського права та суміжних прав; застосування тих чи інших способів захисту завжди визначається індивідуально, виходячи із характеру авторського права і суміжних прав, ступеня їх порушення. Наприклад, при захисті особистих немайнових авторських чи суміжних прав, як і при захисті будь-яких особистих немайнових прав, часто неможливо застосувати такий «універсальний» спосіб захисту, як виконання обов'язку в натурі; далеко не завжди власник авторських або суміжних прав потребує відшкодування збитків, завданих порушенням його права, чи компенсації немайнової шкоди тощо. Тому обґрунтованість наведеної вище класифікації видається сумнівною.

Найбільше значення для правовласника має цивільно-правовий захист виключних прав, бо саме він дозволяє усунути шкідливі наслідки правопорушення, компенсувати майнові втрати та моральну шкоду, яких зазнала особа внаслідок порушення цих прав. Цивільно-правовий захист здійснюється в судовому порядку шляхом подачі позовної заяви до суду або господарського суду із зазначенням сутності порушення, вимог про його припинення та відновлення прав інтелектуальної власності. Якщо виключне право оспорується, правовласник вправі вимагати визнання його права у судовому порядку. У разі існування реальної загрози порушення авторського права особа має право звернутися до суду або господарського суду із заявою про вжиття запобіжних заходів до пред'явлення позову [9, с. 550].

Право на захист належить будь-якому суб'єкту авторських або суміжних прав, у тому числі спадкоємцям та правонаступникам автора, виконавця, виробника фонограм або відеограм та організації мовлення. Особисте немайнове право автора на недоторканність твору може захищатися також особою, яка спеціально уповноважена на це автором на випадок своєї смерті, або іншою заінтересованою особою. Правовласник може реалізувати

своє право на захист самостійно, а може для представництва своїх інтересів у суді звернутися за допомогою до відповідної організації, якій він передав майнові права в колективне управління.

Підставою для звернення особи до суду за захистом прав інтелектуальної власності є порушення виключних авторських прав, їх невизнання або оспорювання. Залежно від підстави особа обирає відповідний спосіб захисту цивільних прав із тих, що передбачені ст. 16 ЦК, ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [9, с. 551].

Відповідно до ст. 16 ЦКУ: «Кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу». Способами захисту цивільних прав та інтересів можуть бути:

- 1) визнання права;
- 2) визнання правочину недійсним;
- 3) припинення дії, яка порушує право;
- 4) відновлення становища, яке існувало до порушення;
- 5) примусове виконання обов'язку в натурі;
- 6) зміна правовідношення;
- 7) припинення правовідношення;
- 8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди;
- 9) відшкодування моральної (немайнової) шкоди;
- 10) визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб [3].

Захисту права інтелектуальної власності Кримінальний кодекс України (далі – КК України) присвячує ст.ст. 176, 177. Зокрема ст. 176 КК України присвячена захисту авторського права [7]. Згідно з цією статтею кримінально переслідуються діяннями у цій сфері є:

- незаконне відтворення, розповсюдження творів науки, літератури і мистецтва, комп'ютерних програм і баз даних;
- незаконне відтворення, розповсюдження виконань, фонограм, відеограм і програм мовлення, їх незаконне тиражування та розповсюдження на аудіо– та відеокаセットах, дисках, інших носіях інформації;
- інше умисне порушення авторського права [2].

Суспільна небезпечність злочину, передбаченого в ст. 176 КК України, полягає у заподіяній шкоді суспільним відносинам, які пов'язані з використанням авторського права [7].

У ч. 2 ст. 176 КК передбачена відповідальність за ті самі дії, якщо вони вчинені повторно або завдали матеріальної шкоди в особливо великому розмірі, тобто якщо вартість предметів або сума доходу у тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян [2].

У ч. 3 ст. 176 КК визначено відповідальність за дії, передбачені ч. 1 або 2 цієї статті, вчинені спеціальним суб'єктом – службовою особою з використанням службового становища щодо підлеглої особи (наприклад, мало місце примушування до співавторства твору, створеного підлеглим; виключення підлеглого з кола співавторів тощо) [2].

Тобто кримінально-правова процедура передбачає притягнення і порушника авторських прав до кримінальної відповідальності. Це можливо в разі незаконного відтворення і розповсюдження творів, умисного порушення авторського права, що завдало матеріальної шкоди у значному розмірі, а також якщо порушення вчинено повторно, або за попередньою змовою групи осіб.

Щодо питання про адміністративний захист авторського права, то, перш за все, з'ясуємо місце адміністративного захисту в системі категорій адміністративного права. Коротко зміст адміністративного способу захисту можна охарактеризувати таким чином: розгляд та вирішення скарг та заяв відбувається в самому апараті державного управління, його компетентними органами і працівниками, а судами – лише як виняток.

Варто зазначити, що категорія адміністративного захисту, на відміну, наприклад, від цивільно-правового захисту, не є категорією, що традиційно розглядається науковцями. В адміністративному праві традиційними категоріями, найближчими до адміністративного захисту, є категорії адміністративного примусу, адміністративного процесу та адміністративної відповідальності.

Останніми роками фахівці з адміністративного права дійшли згоди щодо тричленної класифікації заходів адміністративного примусу залежно від їх мети і призначення:

- 1) адміністративно-попереджувальні заходи;
- 2) заходи адміністративного припинення;
- 3) адміністративні стягнення [8].

Тобто заходами адміністративного захисту є заходи адміністративного припинення і адміністративні стягнення.

Отже, адміністративний захист – це сукупність заходів, спрямованих на відновлення, визнання прав та припинення порушень прав, які застосовуються компетентним органом державного управління за заявою або скаргою особи, права якої порушуються або оспорюються, або за власною ініціативою. Заходами адміністративного захисту є такі заходи:

- 1) подання заяв і скарг до органів державного управління і відповідне вирішення справ безпосередньо органами державного управління;
- 2) заходи адміністративного припинення;
- 3) адміністративна відповідальність [8].

Перейдемо до адміністративного захисту інтелектуальної власності.

Слід відзначити, що перший з означених заходів адміністративного захисту, а саме – подання заяв і скарг до органів державного управління і відповідне вирішення справ безпосередньо органами державного управління – використовується для захисту промислової власності, але практично не застосовується для захисту авторського права в Україні.

Отже, адміністративно-правова процедура захисту авторських прав передбачає притягнення порушника до адміністративної відповідальності в разі незаконного використання об'єкта права інтелектуальної власності.

Адміністративний захист авторського права і суміжних прав в Україні – це сукупність заходів адміністративного припинення та притягнення до адміністративної відповідальності, спрямованих на відновлення, визнання прав та припинення порушень авторських і суміжних прав, які застосовуються органами внутрішніх справ, державними інспекторами з питань інтелектуальної власності, митними органами та місцевими судами (суддями) за заявою або скаргою особи, що має авторське і/або суміжні права, або за власною ініціативою компетентного органу [8].

Ми вважаємо, що подальші дослідження з адміністративного захисту авторського права мають спрямовуватися на ретельне вивчення цього питання, аналіз кожного окремого заходу адміністративного захисту.

Висновки. Отже, підсумовуючи викладене вище, слід зазначити, що визначення специфіки способів захисту авторського права на сьогодні є актуальним питанням, яке потребує подальших досліджень, що, безумовно, сприятиме підвищенню ефективності захисту авторського права в Україні.

На нашу думку, для забезпечення ефективного захисту авторського права держава має вжити таких заходів:

- встановити рівень правової охорони, який відповідає нормам основних міжнародних договорів у сфері авторського права;
- рішуче і безумовно засудити незаконне використання об'єктів авторського права;
- ввести норми, що передбачають відповідну компенсацію суб'єктам авторського права за завдану їм шкоду;
- ввести до національного законодавства норми, які передбачають досить суворі заходи кримінального покарання за незаконне використання об'єктів авторського права;
- розробити процедури, що забезпечують виявлення та доказ випадків незаконного використання об'єктів авторського права;
- забезпечити ефективну реалізацію зазначених санкцій та процедур.

Було б також слушно запровадити практику медіації при врегулюванні спорів, які виникають із порушення авторських прав, як такої, що ефективно застосовується у міжнародній практиці поряд з іншими альтернативними методами вирішення спорів. Це сприяло б розвантаженню державних органів, які здійснюють захист авторських прав, скороченню за строками розгляду справ про захист авторських прав, збереженню у більшості випадків партнерських відносин між учасниками конфлікту.

З метою підвищення ефективності захисту авторських прав, у тому числі й у судовому порядку, слід залучати до участі як представників сторін спеціалістів у галузі авторського права.

Список використаних джерел

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. – В редакції від 02.03.2014 // Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР) 1984, додаток до № 51. – Ст. 1122.
2. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р. – В редакції від 28.03.2014 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. – В редакції від 01.01.2014 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.
4. Про авторське право і суміжні права: Закон України № 3792-XII від 23 грудня 1993 р. – В редакції від 05.12.2012 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1994. – № 13. – Ст. 64.
5. Афанасьєва К.О. Захист авторських прав у суді / К.О. Афанасьєва // Українське журналістикознавство. – 2003. – Т. 11. – С. 29–30.
6. Еннан Р. Особливості захисту прав інтелектуальної власності в Україні / Р. Еннан // Інтелектуальна власність. – 2012. – № 1. – С. 39–48.
7. Линдюк В.С. Кримінально-правовий захист авторського права: теоретичний аспект [Електронний ресурс] / В.С. Линдюк. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/17_SSN_2007/Pravo/22434.doc.htm
8. Поняття адміністративного захисту авторського права і суміжних прав [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://synergy.ua/en/about/publikatsii/statyi/663.html>
9. Цивільне право: підручник: у 2 т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бегова [та ін.]; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатеевої, В. Л. Яроцького. – Х.: Право, 2011. – Т. 1. – 656 с.
10. Шмарьова Т. Захист авторських прав: російська теорія й українська практика [Електронний ресурс] / Т. Шмарьова, В. Добринс. – Режим доступу: <http://www.telekritika.ua/yuridichna...06.../63749>
11. Штефан А. Цивільно-правові способи захисту авторського права і суміжних прав / А. Штефан // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2009. – № 2. – С. 41–51.
12. Штефан О. Дещо до питання про порушення у сфері авторського права / О. Штефан // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2009. – № 6. – С. 3–13.

В статье исследовано понятие защиты авторских прав, выяснены пути его осуществления, а также определены механизмы осуществления правовой защиты авторских прав в Украине.

Ключевые слова: авторское право, защита авторских прав, нарушение авторских прав, способы защиты авторских прав.

This paper examines the concept of copyright protection, found ways to exercise and identified mechanisms of legal protection of copyright in Ukraine.

Key words: copyright, copyright protection, copyright infringement, copyright protection methods.

Одержано 28.02.2015.